

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

This full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/14641>

Please be advised that this information was generated on 2014-11-11 and may be subject to change.

DE SOCIOLINGUISTISCHE GESCHIEDENIS VAN HET NEGERHOLLANDS: EEN EERSTE OVERZICHT

Hans den Besten en Pieter Muysken
Universiteit van Amsterdam

Inleiding

September 1991 ging het Negerhollands-project van start bij de Vakgroep Algemene Taalwetenschap van de Universiteit van Amsterdam, en hiermee is een oude droom van ons in vervulling gegaan. Het Negerhollands is de in lexicaal opzicht nauw met het Nederlands verwante creolentaal van de Maagdeneilanden (St. Thomas, St. Jan, en St. Croix; voorheen de Deense Antillen, nu U.S. Virgin Islands). De taal is ontstaan omstreeks 1700 en kort geleden volledig uitgestorven.

Na een kort overzicht van de geschiedenis van de taal en van enkele van haar voornaamste kenmerken gaan we in op een aantal van de in sociolinguïstisch opzicht relevante onderzoeksvragen te stellen met betrekking tot het Nederhollands, en op de bij de beantwoording van die vragen te gebruiken methoden. Wat hier wordt gerapporteerd betreft een momentopname van onze kennis voordat het project echt op gang gekomen is.

De geschiedenis van de taal

We zullen de geschiedenis van de taal jaartalsgewijs presenteren en telkens commentaar leveren op het belang van de gebeurtenissen¹.

1665 Eerste poging van de Denen zich op St. Thomas te vestigen

1672 Tweede Deense kolonisatie van St. Thomas: 113 inwoners.

Volgens Goodman² brachten de Nederlanders die toen uit St. Eustatius vluchtten (voor de Engelsen) en zich op St. Thomas vestigden waarschijnlijk een Nederlands pidgin of creools mee.

1688	422 slaven op St. Thomas	
	317 blanken, waaronder	66 Nederlandse families
	32 Engelse	20 Deense
	18 Franse	3 Duitse
	3 Zweedse	1 Holsteinse
	1 Portugese ³	

Deze gegevens laten zien dat er sprake is van een potentieel zeer heterogene superstraat-doeltaal, gedomineerd door het Nederlands (onder meer het Zeeuws). We kunnen ook Engelse en Deense (lexikale) invloeden verwachten, en die blijken er ook te zijn.

1692 Sabino⁴ concludeert dat een vijfde deel van de slavenbevolking uit (op St. Thomas geboren) kinderen bestaat.

Dit is betrekkelijk vroeg, vooral als men nagaat dat er bijvoorbeeld in Suriname pas na een eeuw een grote groep lokaal geboren slaven was.

1725 4490 slaven op St. Thomas⁵. Volgens Justesen⁶ behoorde de overgrote meerderheid van de slaven die in de periode 1672 tot 1739 ingevoerd waren tot de Twi-sprekende Akan.

1728 St. Jan wordt gekoloniseerd vanuit St. Thomas; dat er vrij snel gerapporteerd werd dat de slaven daar ook Negerhollands spraken is misschien een aanwijzing dat het creools al in 1728 bestaan moet hebben⁷.

1732 Eerste Moravische broeders. Deze broeders, ook Herrnhuters (naar hun hoofdkwartier in Brandenburg) genoemd, zullen in de eeuw erna een zeer uitgebreide verzameling (vooral religieuze) teksten in het Negerhollands produceren⁸.

Om hun teksten, in manuscript bewaard in de voormalige DDR, draait het nu in dit project: we zijn ze aan het invoeren in de computer, en dan zullen we ze analyseren en gedeeltelijk uitgeven.

1736 (8 november; uit een dagboek) Br. Cars(tens) war fleissig wolt das neije testament ins carriolse bringen: es ist aber sehr schwer: den sie besteht in all zu vieler Sprachen⁹.

Deze passage is intrigerend om verschillende redenen. Allereerst natuurlijk de vermelding van het creools. Stein merkt op dat dit de eerste keer is dat het woord creools gebruikt wordt, waar dan ook. Ten tweede, wordt de suggestie gedaan dat het creools nog zeer heterogeen was.

1739 Eerste (gedicteerde) brieven in het creools, maar ook in een Afrikaanse taal (welke is nog niet onderzocht)¹⁰.

1740 Stein merkt op dat de partikels *ka*: 'perfectief' en *le* 'progressief' ontbreken in de slavenbrieven van 1740 tot 1750.

Dit zou kunnen wijzen op een proces van geleidelijke creolisatie, overeenkomstig de hypothese van Arends (1987) en Carden en Stewart (1988).

1742 Eerste gedrukte creoolse tekst.

Het betreft hier drie brieven in het Negerhollands, die zijn opgenomen in het eerste deel van een door graaf Zinzendorf (de stichter van de Herrnhutters) uitgegeven verzameling geschriften¹¹.

1756 Eerste Deense Lutherse zendelingen

1770 Grammatika Magens¹²

Magens laat blijken dat er zich naast het creools van de slaven ook een soort 'hoog-creools', gesproken onder de blanken, ontwikkeld heeft. Het creools is voor Nederlanders makkelijker te leren dan voor anderen (dus wel een aparte taal).

1842 Wied schrijft dat onder de slaven het Negerhollands wordt vervangen door Engels¹³.

1848 4 juli: emancipatie.

De ex-slaven trekken naar de stad. Omdat het Negerhollands een plantage-taal was en maar zwak in de stad vertegenwoordigd ging de taal achteruit.

1871 Van Name schrijft dat tot kort daarvoor de Moravische zendelingen nog in het Negerhollands preekten, maar nu gebroken Engels gebruiken¹⁴.

1881 Pontoppidan bericht dat het Negerhollands vooral op St. Jan en op de meer afgelegen plaatsen van St. Thomas nog gesproken wordt¹⁵.

1904 Bisschop Greider schrijft aan Hesseling dat de jongere generatie sterk verengelst creools zou praten, maar dat valt in de mee-gestuurde tekst erg mee¹⁶.

1926 Josselin de Jong tekent verhalen op van de laatste generatie vloeiende sprekers¹⁷.

1987 De laatste spreekster (voor zover bekend), Miss Alice, komt te overlijden¹⁸.

Kenmerken van het Negerhollands

Zonder de pretentie te hebben volledig te zijn of ook maar enigszins origineel zullen we aan de hand van enkele voorbeelden wat kenmerken van het Negerhollands illustreren. Het betreft spreekwoorden en zegswijzen met uitleg, uit Magens' grammatika van 1770¹⁹:

- (1) Pampuen no kan parie Kalbas
De pompoen kan geen kalebas voortbrengen.
'De appel valt niet ver van de boom.'

Uit zin (1) blijkt de vaste Subj-Aux-V-O volgorde van het Negerhollands, de vaste pre-verbale plaats van de negatie, het feit dat generiek gebruikte nomina geen lidwoord krijgen, en het voorkomen van zowel Nedrlaanse als Ibero-Romaanse (d.w.z. Spaans of Portugese) elementen: *parie* 'voortbrengen' (<parir). De vorm *no* 'niet' kan zowel Engels als Ibero-Romaans zijn, maar het laatste is waarschijnlijker.

- (2) Branmier val na Malassie, da sut hem ha vind
De mier valt in de molasse, omdat ze die zoet vond.
'Hij krijgt zijn verdiende loon.'

Zin (2) bevat de algemene lokatieve prepositie *na* (waarschijnlijk < Port. *na* < em a 'in de (vr.)'), een voorbeeld van vooropplaatsing voor benadrukking (*da sut*), en het gebruik van een pre-verbaal partikel *ha* (< Ndl. *had* of een dialectale vorm van *hebben*) om tijd aan te duiden. Merk op dat *hem*, de benadrukte niet-subjectvorm van het pronomen in het Nederlands, gebruikt wordt voor het onderwerp (en ook voor direct en indirect object).

- (3) Hunder wil si Kikkentje alteveel.
De kip houdt veel van haar kuiken.
Hij houdt veel van zijn kinderen.

In zin (3) treffen we een voorbeeld aan van het invariante possessief pronomen *si* (het Negerhollands kent geen grammatikaal geslacht) (< Ndl. *sin*) en van de pidgin-achtige vorm *alteveel* als graadaanduiding.

- (4) Hogo no hab Deer.
't Oog heeft geen deur.
Ik kan er niets aan doen dat ik 't zie.

Voorbeeld (4) behandelen we vanwege twee fonologische kenmerken: de vervanging van de (gemarkeerde) /eu/ door /ee/ in *deer* en het optreden van, zo lijkt het, een extra klinker in *hogo*, wat een (ongemarkeerd) CVCV-patroon oplevert. Dergelijke klinkers worden in de creolistiek aangeduid als 'epithetische vocalen'. Of, danwel in hoeverre, het Negerhollands over epithetische klinkers beschikt, zullen we verderop in dit artikel aan de orde stellen.

- (5) Mie jammer Ju tee mie kries Ju, tee mie neem Steen veeg mie Hogo.
Ik heb zo'n medelijden met u dat (eig. totdat) ik om u schrei, dat ik een steen neem om mijn oog af te veggen.

In zin (5) valt op dat ook het eerste persoons voornaamwoord, *mie*, een niet-subjectsvorm is. Verder is *tee* afkomstig van Port. *até* 'tot' en zien we dat de werkwoorden *jammer* en *kries* transitief gebruikt kunnen worden.

Veel van oorsprong Nederlandse werkwoorden hebben dus andere syntactische eigenschappen gekregen. Een opmerkelijk voorbeeld is ook de seriële werkwoordsconstructie *neem ... veeg ...*, waarin het werkwoord *neem* als een instrumentalis wordt gebruikt. Veel onderzoekers brengen deze constructie in verband met West-Afrikaanse talen.

- (6) As die Vier ka yt, klein Kint le jump na die Hassesje.
 Als 't vuur uit is, springt een klein kind over de as.
 Ze doen (nu met hem?) wat ze willen.

Voorbeeld (6) laat zien dat het partikel *yt* 'uit' als een werkwoordelijk predicaat gebruikt kan worden, voorafgegaan door de perfectief aspect-markeerder *ka* (<Portugees *acabar* 'voltooien'). Het lidwoord (wanneer aanwezig) is invariant *die*. Het is niet ongebruikelijk in creolentalen dat het lidwoord is afgeleid van een aanwijzend voornaamwoord. Merk op dat in het tweede lid geen inversie is opgetreden; in dit opzicht is de S-V-... volgorde van het Negerhollands zeer strak. Verder is er een duratief aspect partikel *le*, mogelijk van Ndl. *leggen*.

- (7) As Volk ka qwaet na Ju, sender gief Ju Makut for tap Waeter.
 Als de mensen boos op je zijn, geven ze je een mand om water in te halen.
 Je vijanden zullen wel iets proberen te vinden om zich op je te wreken.

Tenslotte laat ook voorbeeld (7) zien hoe een niet-verbaal element, *qwaet*, als predikaat gebruikt kan worden. Letterlijk staat er 'kwaad geworden zijn'. Verder zien we het Papiamentu woord *makut* 'emmer', en tenslotte het gebruik van *for* om infinitief complementen te vormen. Dit laatste is zeer algemeen geworden. De vormen *om* en *te* komen niet voor, evenmin als Engels *to*.

Hiermee besluiten wij het korte overzicht van enkele lexikale en grammatikale eigenschappen van het Negerhollands. De schijnbare overeenkomst met het Nederlands, die ook door de spelling nog eens wordt benadrukt, houdt niet in dat het Negerhollands een soort Nederlands is. Zelfs een oppervlakkige beschouwing als de hier gepresenteerde laat een groot aantal verschillen zien.

De ontstaansgeschiedenis van het Negerhollands en de tweede-taalverwerving

Op welke manieren kunnen we de nu bestaande kennis over de verwerving van het Nederlands door volwassenen, foreigner talk, etc. relateren aan de eigenschappen van het Negerhollands, om te komen tot een plausibel scenario voor het ontstaan van de taal?

Om kort even de demografische feiten in herinnering te brengen: De T1 van de meerderheid der slaven was in de (waarschijnlijk beslissende beginfase het 17e eeuwse Twi. De doeltaal of T2 waren 17e eeuwse gesproken

Zeeuws en Hollands, Deens, Engels, Portugees pidgin, Papiamentu. De resulterende taal is primair Zeeuws en Hollands.

De variabelen die een rol zouden kunnen spelen bij een vergelijking van Negerhollands en Nederlandse tussentaal zijn onder meer:

- woordvolgorde, in het bijzonder de rigide SVO volgorde van het Negerhollands en de afwezigheid van postposities;
- de keuze en semantische karakterisering van de tempus/modus/aspect partikels en van hulpwerkwoorden in de tussentaal
- reflexieven, in het bijzonder de taakverdeling tussen *zich* en *zelf* vormen
- de aan/afwezigheid van er-vormen
- relatieve zinnen

Karakterisering van de Hollandse doeltaal

Uit het werk van Hesseling (1905) blijkt, dat het Negerhollands in de eerste plaats Zeeuws Nederlands als doeltaal heeft gehad, al moet Hesseling zo nu en dan ook het verwante Westvlaams te hulp roepen.

Net als het Zeeuws heeft het Negerhollands /i/ voor Ndl. *ij* (*ki(k)* 'zien, kijken'). En de onverschoven, 'Middelnederlandse' /y/ van het Zeeuws wordt in het Negerhollands ontrond tot /i/, zodat een Standaard-Nederlandse *ui* meestal correspondeert met een Negerhollandse /i/, zoals in *brin* 'bruin'. Alleen waar het Zeeuws, net als het Middelnederlands, over een *ui* beschikt (de zgn. *ui-2*), vinden we in het Negerhollands een tweeklank (of een monofthongische variant daarvan): bijv. *reil* 'ruil; ruilen; veranderen (trans.)', *loi* 'lui'. De Zeeuwse doeltaal verklaart ook de vormen *joe* 'jij, jou' en *noe* 'nu, nou' met 'Westgermaanse' /u/ en het optreden van Zuidnederlandse etyma zoals *kot* 'hok' en *hofi* 'tuin'. (Alle voorbeelden uit De Josselin de Jong (1926).)

Toch moet er rekening gehouden worden met Hollands, cq. Standaard, Nederlands als gedeeltelijke, en misschien ook in later stadium optredende, doeltaal. De desbetreffende woorden lijken met stad en haven en met onderwijs en godsdienst te maken te hebben. Zo geeft De Josselin de Jong (1926) o.a. de volgende woorden met anlautend /z/ en /v/ waar we op grond van de Negerhollandse verstemlozing /s/ resp. /f/ zouden verwachten: *ze*: 'zee', *zeil*, *zeilð* 'zeilen; varen', *zil* 'ziel'; *valis* 'handtasch, valies', *venstu*, *wenstð*, enz. 'venster'. Dit wordt bevestigd door gegevens in de woordenlijst van Nelson (1936) en door het gebruik van het woord *zOndð* 'zonde; ach, (wat) zonde' door Miss Alice²⁰. De achttiende eeuwse godsdienstige teksten gebruiken hier vaak de 'klankwettig' gecreolizeerde vorm *sondo*.

Anlautend /z/ en /v/ ontbreken daarentegen in de lijst hoofdteelwoorden bij De Josselin de Jong (1926) en Nelson (1936) maar wel treedt bij de laatste een onverwachte klinker op in de woorden *fEv* 'vijf' en *fEvti:n* 'vijftien'. Dit correspondeert met het gebruik van *ei* in *veif*, enz. resp. *feif*, enz. in Magens (1770) resp. De Josselin de Jong (1926). Het woord *fikopdibðl* 'vijfkoppige duivel' lijkt hier een 'volkstalige' variant van het telwoord te geven, maar gezien verhaal 49 bij De Josselin de Jong is de vertaling

'vierkoppige duivel' waarschijnlijker. (Vgl. *fi* resp. *fi*: 'vier' in De Josselin de Jong (1926) resp. Nelson (1936).)

Een speciaal probleem in verband met het Nederlandse doeldialect is de kwestie van de zgn. epithetische klinkers in het Negerhollands. In sommige creooltalen (bijv. het Surinaams) verschijnen met grote regelmaat volle klinkers aan het eind van 'Europese' woorden, waardoor een regelmatig CVCV-patroon ontstaat. Ook het Negerhollands lijkt dergelijke epithetische vocalen te kennen, al moeten we daarvan uitsluiten versteende verkleinvormen, zoals in *hofi* 'tuin' en *kalfi* 'kalf', en oorspronkelijke volle klinkers, zoals in *apðlsina* 'sinaasappel'. Over blijven dan woorden zoals *hogo* 'oog' hierboven, maar het is een sporadisch verschijnsel en het treedt vooral bij naamwoorden en een doodenkel adjectief op.

Nu treedt zo'n volle slotvocaal ook op waar historisch een Nederlandse schwa mag worden aangenomen, zoals in *he:lð*, *he:le:*, *hele* 'heele, gansche; geheel (subst.)', *here* 'Heer (God)', *tobo*, *tubu* 'tobbe' en (*a*)*bini* 'in (eng. into), binnen, naarbinnen'. Als we nu de zgn. epithetische vocalen in *krabu* 'krab, kreeft', *rigi* 'rug', *roto* 'rat' en *stêre:* 'ster' opvatten als oorspronkelijk Nederlandse schwas, dan krijgen we de Zeeuwse vormen *krabbe*, *rugge*, *rotte* en *sterre* met 'Middelnederlandse' slotklinker. Het sporadisch gebruik van zgn. epithetische vocalen in Negerhollandse naamwoorden lijkt in hoge mate overeen te komen met het gebruik van een slot-schwa in hun Zeeuwse tegenhangers²¹.

De zogenaamde epithetische vocalen van het NH lijken dus grotendeels te verklaren te zijn als Nederlandse verkleinuitgangen (-*ie*), oorspronkelijke volle klinkers (uit het Nederlands of uit andere doeltalen) of als kleuringen van Nederlandse of Zeeuwse slotschwas. Of alle vormen hiermee te verklaren zijn, is punt voor nader onderzoek. We vermelden hier een paar gevallen:

- (a) Het woord *duku*, *dugu* 'kleeren, dekens, beddegoed, lappen' lijkt een echte epithetische klinker te bevatten. We hebben hier mogelijk te doen met een Westafrikaans woord van Nederlands oorsprong (Norval Smith, pers. mededeling).
- (b) Volgens de door Hesseling (1905) geciteerde Herrnhuttergrammatica van het Negerhollands zouden de slaven *grooto* i.p.v. *groot* gezegd hebben en De Josselin de Jong (1926) geeft *gro:to:* als variant van *gro:t*. Maar zijn teksten lijken de oude grammatica te weerspreken. Wij hebben tot nog toe alleen het bijvoeglijk naamwoord *gro:t* gevonden, en één keer de nominalizatie *gro:to:* 'grote' in verhaal 77 van De Josselin de Jong (1926): *di twe: gro:to: sinu* 'de twee groten, de oudste twee', met meervoudsmarkeerder *sinu*.
- (c) *Voet* is *fut* of *futu*. De slot-*u* is nog niet verklaard.

Variatie in het 18e eeuwse Negerhollands

De teksten en woordenlijsten van het 20e-eeuwse Negerhollands lijken één taaltype te vertegenwoordigen. Het gaat hier om de taal van afstamme-

lingen van de oude plantageslaven. Maar in de 18e eeuw spraken zowel slaven als blanke creolen Negerhollands.

Welke variatie treffen we nu aan in het 18e-eeuwse Negerhollands? Is die te vergelijken met het verschil tussen *bakra tongo* en *nengre tongo* in Suriname? Wij laten hierbij het probleem van de taalsoort van de 18e-eeuwse bijbelvertalingen buiten beschouwing en we baseren ons alleen op wat ons uit commentaar van grammatici bekend is.

Om te beginnen blijkt uit opmerkingen van Magens (1770), dat er een groot verschil in uitspraak was tussen zwarte en blanke creolen. Zo zouden de slaven de *Litteras Gutturales* meestal weglaten, wat vermoedelijk in de eerste plaats op de /r/ aan het eind van de lettergreep slaat, en verder zouden ze consonantclusters vaak vereenvoudigen²².

Op het gebied van de morfologie valt op, dat Magens (1770) het gebruik van twee Nederlands uitgangen expliciet aan de blanken toewijst.

Diminutiva werden blijkbaar door blank en zwart uitgedrukt met behulp van het bijv. nw. *klein*, bijv. *Die klein Kabaj* 'het kleine paard, het paardje'. Ook kon de uitgang *-tje* gebruikt worden, maar meestal door de blanken. Bijv. *Mie Montje* 'mijn kleine mond, mijn mondje' (vergelijk Magens 1770: 11).

Verder vormden blank en zwart de graden van vergelijking blijkbaar zonder Nederlandse uitgangen. Bijvoorbeeld :

- (8) *Klein* 'klein'
Meer klein 'kleiner'
Meest klein 'kleinst'
Alteveel klein 'allerkleinst'

Alleen in *guut* - *Beeter* - *Best* en *veel* - *Meer* - *Meest* zijn de Nederlandse vormen gehandhaafd. Maar ook kon in sommige woorden de superlatief door de uitgang *-ste* uitgedrukt worden. Bijv. *Die mooiste* 'de mooiste'. Maar dat werd meestal door de blanken gedaan. (Vergelijk Magens 1770: 11-12.)

In Magens (1770) staat verder te lezen, dat het passief in het Negerhollands zelden gebruikt werd. Voortgangspassieven werden dus vermeden. Toch kon er een passief voorkomen, en dan meestal bij de blanken. De passieve hulpwerkwoorden waren *wort* en *bin*. Het laatste is eigenlijk een presensvorm. In de andere tijden werd de infinitief *wees* plus een tempuspartikel gebruikt. (Vergelijk Magens 1770: 19-22.)

Uit de voorbeelden valt op te maken, dat in zulke gevallen een Nederlands voltooid deelwoord gebruikt werd:

- (9) a. *Mie bin vervolgt*
 'ik ben vervolgd'
- b. *Mie wort vervolgt*
 'ik word vervolgd'

Dit wordt bevestigd door een eerdere opmerking op p. 16 waarin staat, dat het hulpwerkwoord *Wort*, dat vooral bij de blanken voorkwam, verbonden werd met een passief deelwoord. Voorbeeld:

- (10) Christus ha wort gebooren van die Maegt Maria
'Christus werd geboren uit/door de maagd Maria'.

Opvallend is hier de combinatie van Nederlandse morfosyntaxis met een creools tempuspartikel.

Toch was er in het algemene creools van blank en zwart samen wel degelijk sprake van passief, zij het alleen in de perfectieve vorm. Op p. 16 wordt namelijk opgemerkt, dat de perfectieve aspectmarkeerder *ka* regelmatig in het creools gebruikt wordt in plaats van het passieve hulpwerkwoord *bin* 'zijn'. In dat geval staat het werkwoord *i Praesenti Indicativi*, dat wil zeggen in de onverbogen stamvorm. Magens vertaalt *ka* in dit geval met 'is' (dus: 'zijn').

Uit de voorbeelden is duidelijk, dat het hier zowel om perfectische voortgangspassieven als om toestandspassieven zou kunnen gaan. Voorbeelden:

- (11) a. Die Man ka trou
'de man is getrouwd'
b. Die Hus ka bou
'het huis is gebouwd'

Magens vermeldt overigens niet, dat ook in de combinatie *bin* + adjectief *bin* door *ka* vervangen kon worden, zoals blijkt uit een grammatische opmerking uit een boek van de herrnhutter Oldendorp (1777), geciteerd door Hesseling (1905: 107)²³. Voorbeeld: *mi ka moe* in plaats van *mi ben moe* (zie ook (6) en (7) hierboven). Hesseling interpreteert dit *ka*-voorbeeld als de beschrijving van een toestand die is voortgekomen uit een in het verleden tot stand gekomen handeling. Het is dus niet onmogelijk, dat alle *ka*-passieven als toestandspassieven geïnterpreteerd moeten worden (Bruyn en Veenstra, in voorb.).

Tenslotte nog iets over het gebruik van persoonlijke voornaamwoorden in de 18e eeuw. Magens (1770: 12-13) geeft voor het meervoud bij de nominatief steeds twee vormen:

- (12) 1e p. *Ons* of *Wellie*
2e p. *Jender* of *Jellie*
3e p. *Sender* of *Sellie*

Idem voor de vocatief van de 2e persoon meervoud. In de andere naamvallen wordt steeds de eerste vorm gebruikt: *Ons*, *Jender*, *Sender*. De handgeschreven grammatica van de herrnhutters wijst het gebruik van de *-lie*-vormen, en dan nog alleen voor verwijzing naar personen, toe aan één dialect van het Negerhollands zonder te zeggen, om welk dialect het hier gaat. (Verg. Hesseling 1905: 97-98.)

Omdat de beperking in het gebruik van de *-lie*-vormen een Nederlandse vormintuïtie verraadt (*-lie* = lieden), is het niet onmogelijk, dat deze uitzonderlijke vormen vooral door blanken gebruikt werden. Een mogelijke aanwijzing hiervoor is het volgende voorbeeldpaar dat Magens (1770) geeft in zijn hoofdstukje over declinaties (Magens 1770: 9-10):

- (13) Jender Blanko 'jullie, blanken'
Jellie Neeger 'jullie, negers'

Volgens Hesseling komen de *-lie*-vormen vooral voor in de teksten die uit de Deense hoek afkomstig zijn. Het gaat hier om teksten voor mensen in de stad, soms geproduceerd door blanke sprekers van het creools zoals Magens zelf. Dit is een andere indirecte aanwijzing, dat de *-lie*-vormen vooral door de blanken gebruikt zouden zijn²⁴.

De evolutie van het Negerhollands van 1740 tot 1980

Hoe kunnen we de veranderingen in de verschillende vormen van Negerhollands het beste kenschetsen? Verdere evolutie van het creoliseringsproces? Natuurlijke taalverandering? Verandering richting standaard? Hebben zich bij de geleidelijke vervanging van het Negerhollands door variëteiten van het Caribisch Engels processen van decreolisatie voorgedaan, van taalverval en taaldood, of van massieve ontlening, of komt dit allemaal op hetzelfde neer? Op al deze kwesties kunnen wij hier nauwelijks ingaan; deze kwestie vormt een van de vraagstellingen van het nu lopende NWO project. We volstaan met wat opmerkingen over het contrast tussen de 18e-eeuwse bronnen en de 20e eeuwse teksten:

- (a) de deletie van /r/ en consonantclusterreductie is ook volop bij dJdJ te vinden (en bij Nelson);
- (b) afgezien van *me:*, 'meer', *me:stō* 'meeste', *be:tō(r)* enz. 'beter' *bes* 'best' ook een *-ste*-vorm: *gro:stō* 'grootste' naast verengelst: *hogis* 'hoogste', *di langis* 'het langste (bijw.)' (De Josselin de Jong). Deze kwestie vraagt nader onderzoek;
- (c) er lijkt geen morfologische diminuering te zijn, wel vaste, versteende verkleinvormen (*hofi*, *kalfi*);
- (d) geen passief met *wort*, wel met *ka*;
- (e) van de *-lie*-vormen alleen maar bij De Josselin de Jong aangetroffen *sel*, en dit is duidelijk een ongewone vorm in deze teksten.

Een eerste voorzichtige conclusie is dan ook dat de 20e-eeuwse teksten voornamelijk de basilectale varianten, gesproken door de slaven, uit het oudere materiaal weerspiegelen.

Noten

- 1 Dit historisch overzicht is voornamelijk gebaseerd op Stein (1986a) en Hesseling (1905). Voor de manuscripten zie Stein (1986b) en den Besten en Stein (1986).

- 2 Goodman (1985: 74/5).
- 3 Stein (1986a: 4)
- 4 Sabino (1990: 39)
- 5 Stein (1985: 4)
- 6 Stolz en Stein (1986)
- 7 Stolz en Stein (1986: 114)
- 8 Een goed overzicht van de activiteiten van de Herrnhutters wordt gegeven in Stein (1986a,b)
- 9 Stein (1986a: 5)
- 10 Stein (1986a: 8). Sabino (1988) identificeert Ewe als een belangrijke West-Afrikaanse taal in de geschiedenis van het Negerhollands.
- 11 N.L. von Zinzendorff (1742)
- 12 Magens (1770)
- 13 Uit een manuscript van Wied, geciteerd in Stein (1986a)
- 14 Hesseling (1905: 30) citeert Van Name (1871: Negerhollands 'is confined mostly to the plantations. Until within a few years the Moravian missionaries have preached in this language to the blacks, but they have now abandoned it for a broken English'.
- 15 Hesseling (1905: 30/31) citeert Pontoppidan (1881), die waarschijnlijk vanuit de stad denkt, en beweert dat in de 19e eeuw Engels steeds meer de algemene omgangstaal (in de stad?) wordt 'Der Gottesdienst in der lutherischen Kirche (dus: Deens, dus: stad) wurde für die farbige Gemeinde bis in die dreissiger Jahre Kreolisch gehalten; (...)'. Het Negerhollands op St. Croix is nu bijna weg en op St. Thomas nog maar sporadisch door oude vrouwen gesproken maar: de brief van (een nazaat van de eerste Magens aan Schuchardt geeft de indruk dat het in de zwarte wijk, ca. 1882, nog een levende taal was. 'Nur auf mehr entlegenen Plätzen auf dem Lande, wie in den Missionen der mährischen Brüder zu "Neu-Herrnhut" und "Niesky" und auf der kleinen, verkommenen und halb verwilderten Insel St. Jan hat sie sich besser erhalten'. Het is moedertaal van de oudere generatie, de jongeren hebben Engels geadopteerd.
- 16 Hesseling (1905: 33/34) citeert een brief van Rev. E.C. Greider, bisschop der Herrnhutter Gemeente op St. Thomas, aan Hesseling (31 jan. 1904): 'The language in its purity is now spoken by a very few old people, principally those living in the country districts. The younger generation speak a mixed dialect that is called Creole, but it contains very many English words ... Our people (dus de meer beschaafde negers, die niet op 't zogoed als verlaten land wonen) speak a comparatively pure English (...)'. Wellicht is het meegedeelde 'mixed' Creole gewoon Negerhollands.
- 17 J.P. de Josselin de Jong publiceerde in 1926 een grote verzameling teksten met opgetekende volksverhalen in het Negerhollands.
- 18 Miss Alice, die in 1987 overleed, heeft nog met Gilbert Sprauve en met Robin Sabino samengewerkt.

- 19 De spreekwoorden staan in Magens (1770: 34/5). Een eenvoudig overzicht van het Negerhollands staat in Muysken (1978).
- 20 Bandopname ons ter beschikking gesteld door Gilbert Sprauve.
- 21 Vergelijk voor de slotklinkers Stolz (1986) en Den Besten (1989).
- 22 Over de clusters is er een citaat uit Magens (1770): 'Jeg maa desuden erindre, at hvis nogen vil formere sig en Idée om det Creolske Sprog af Negernes Udtale, da farer de storligen vild derudi, eftersom Negerne ikke kan ret udtale Litteras Gutturales, men mestendeels udelader dem, ey heller, naar tvende Consonanter kommer sammen, taler de dem alletider begge ud: For da ey at giøre et irregulair eller uendeligt Arbeide, har jeg fulgt den Pronunciation, som de blanke Indfødde bruger, og vil jeg altsaa haabe, at alle Retsindige skal maatte bifalde, at den er den beste og sikkerste for at formere Regler efter til at componere et Sprog, som kan være brugeligt og tienligt paa alle de trende Danske Eilande.'
(Ik moet er bovendien aan herinneren, dat, wanneer iemand zich een idee wil vormen van de Creoolse taal naar de uitspraak van de negers, dan raken zij daarin behoorlijk op een dwaalspoor, omdat de negers de litteras gutturales niet goed kunnen uitspreken maar ze meestal weglaten, noch wanneer twee consonanten bij elkaar komen, spreken zij ze te allen tijde beide uit. Om dan niet een onregelmatig of oneindig werk te doen, heb ik de (voornamelijk?) uitspraak gevolgd die de blanke inboorlingen gebruiken, en ik wil dus hopen, dat alle weldenkenden zullen moeten beamen, dat die de beste en betrouwbaarste is om regels naar te vormen om een taal samen te stellen die op alledrie de Deense eilanden bruikbaar en nuttig kan zijn.) (Met dank aan Hein van der Voort voor hulp bij de vertaling.)
- 23 Hesseling (1905: 107) citeert hierover Oldendorp (1777: 430): 'für *ben*, seyn, ist es sehr gewöhnlich *ka* zu brauchen. Z.b. mi *ka* moe, anstatt mi *ben* moe'. Hesseling interpreteert dit in termen van een in het verleden tot stand gekomen handeling. Geeft onder andere *die vier ka yt* (= uit) uit Magens (1770: 35): 'het vuur is uitgegaan', tegenover *als volk ka quaet na ju*, 'als men boos op je is' (uit de spreekwoorden, zie (6) en (7) in de tekst).
- 24 Over de *-lie*-vormen merkt Hesseling (1905: 93) op: In het Negerhollands 'der blanken, 't Hoogkreools, kan 't meervoudig begrip uitgedrukt worden als in 't Nederlands, (...)'. Vervolgens komen Nieuwtestamentische voorbeelden, en Deense verhaspelingen bij Pontoppidan, maar geen voorbeelden uit Magens' gesprekken onder blanke plantage-eigenaren.
(1905: 97-8): De G.H. noemt onder andere de pronomina *wellie*, *jellie*, *sellie* (hoewel de Duitse teksten ze niet gebruiken) en zegt: 'nach einem Dialekt wird, wenn von Personen die Rede ist, *jellie* statt *jender* und *sellie* statt *sender* gesagt, doch ist es meist nur im Nominatif gebräuchlich. Wenn aber vom leblosen Dingen oder Creaturen die Rede ist, so wird nur *sender*, nicht *sellie* in Plurali gebraucht'.
Hesseling merkt op dat het 'dialect' dat bedoeld is, het Negerhollands is van de Deense teksten. Magens zelf zegt ook dat *sender* en *sellie* door elkaar voor personen worden gebruikt en dat voor levenloze zaken alleen *sender* kan. Maar de G.H. heeft de naamvalskwestie beter gezien.

Literatuur

- Arends, J. *The Syntactic Development of Sranan*. Unpublished doctoral dissertation, University of Nijmegen, 1989.
- Besten, J.B. den, P. Stein. *Überlegungen und Planungen zur Edition und Bearbeitung der Negerholländischen (Negerhollands) Sprachdokumente aus dem Unitäts-Archiv (UA) in Herrnhut*. Ergebnis-

- protocoll der Besprechungen zwischen -- vom 5. bis 8. Juni 1986 in Regensburg, 1986.
- Besten, J.B. den. 'A Plea for a More Thorough Use of West-Germanic Studies in Creole Studies (by way of an appendix to Peter Bakker's review of Glenn G. Gilbert (ed.) (1987). *Pidgin and Creole Languages. Essays in Memory of John E. Reinecke.*)'. In: Peter Bakker en Norval Smith (red.), *Amsterdam Creole Studies* 10, pp. 82-102, 1989.
- Bruyn, A., T. Veenstra. 'The creolization of Dutch'. In: *Journal of Pidgin and Creole Languages*, in press.
- Carden, G., W.A. Stewart. 'Binding Theory, Bioprogram, and Creolization: Evidence from Haitian Creole'. In: *Journal of Pidgin and Creole Languages* 3, 1-68, 1988.
- Goodman, M. 'The Origin of Virgin Island Creole Dutch'. In: *Amsterdam Creole Studies* 8, pp. 67-106, 1985.
- Hesseling, D.C. *Het Negerhollands van de Deense Antillen*. Leiden: Sijthoff, 1905.
- Josselin de Jong, J.P.B de. 'Het huidige Negerhollandsch (teksten en woordenlijsten)'. In: *Amsterdam: Koninklijke Academie van Wetenschappen. Verhandelingen der Koninklijke Academie van Wetenschappen te Amsterdam, Afdeling Letterkunde, Nieuwe Reeks, deel XXVI, 1, 1926.*
- Magens, J.M. *Grammatica over det Creolske Sprog, som bruges paa de trende Danske Eilande, St. Croix, St. Thomas og St. Jans i America. Sammenskrevet og opsat af en paa St. Thomas Indfod Mand*. Kiobenhavn: Gerhard Giese Salikath, 1770. (De gebruikelijke Creoolse taal op de Deense eilanden (d.w.z. van de Westindische eilanden) is afgeleid van de Hollandse (bedoeld: Nederlandse) omdat de eerste inwoners voor het merendeel uit de Hollandse (= Nederlandse) provincies in Europa waren/kwamen)
- Muysken, P.C. 'Wat is kreolistiek?' In: B. Tervoort (red.), *Wetenschap en Taal II*. Muiderberg, Netherlands: Coutinho, pp. 226 - 242, 1978.
- Muysken, P.C., H. van der Voort. 'Reflexives in Negerhollands and the bioprogram'. In: F. Byrne (ed.) Amsterdam: Benjamins, 1990.
- Nelson, F.G. *Words and texts. Collected in Virgin Islands, June, 1936* (copie op de UB van de Universiteit van Hawaii, John E. Reinecke correspondence), 1936.
- Sabino, R. *Kwa substrate in Negerhollands*. Paper presented at the Society for Caribbean Linguistic Meeting, Nassau, Bahamas, 1988.
- Sabino, R. *Towards. A Phonology of Negerhollands: an Analysis of Phonological Variation*. Dissertatie, University of Pennsylvania, 1990.
- Stein, P. 'Les Premiers créolistes: Les Frères Moraves à St. Thomas au XIIIe siècle'. In: Hans den Besten (red.), 'Papers on Negerhollands, the Dutch Creole of the Virgin Islands' (*Amsterdam Creole Studies* 9), p. 3-17, 1986a.
- Stein, P. 'The Documents concerning the Negro-Dutch Language of the Danish Virgin Islands, St. Thomas, St. Croix, and St. John - Negerhollands -, in the Unitäts-Archiv (Archives of the Moravian Brethren) at Herrnhut. A commented Bibliography. In: Hans den

- Besten (red.), 'Papers on Negerhollands, the Dutch Creole of the Virgin Islands' (*Amsterdam Creole Studies* 9), p. 19-31, 1986b.
- Stolz, T. *Gibt es das kreolische Sprachwandel-modell? Vergleichende grammatik des Negerhollandischen*. Frankfurt: Lang, 1986.
- Stolz, T., Stein, P. 'Language and History in the Former Danish Antilles: Non-Linguistic Evidence for a Diachronic Description of the Negro-Dutch Language'. In: Hans den Besten (red.), 'Papers on Negerhollands, the Dutch Creole of the Virgin Islands' (*Amsterdam Creole Studies* 9), p. 103-122, 1986.
- Zinzendorf, N.L. von. *Büdingische Sammlung einiger in die Kirchenhistorie einschlagender, sonderlich neuerer Schrifften*. (Büdingen, 1742; herdruk Hildesheim 1965).